

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Универзитета у Београду - Правног факултета, донетој на седници од 27. маја 2026. године, одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Александре Прелевић Паладино, израђене на српском језику, под насловом: „**Разова теорија ауторитета**“.

У том својству, Наставно-научном већу подносимо

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

1.1. Подаци о кандидаткињи

Александра Прелевић Паладино је рођена 16.12.1991. у Подгорици, Црна Гора. Основну школу „Саво Пејановић“ завршила је у Подгорици као добитник награде „Луча“ за одличан успех у свим разредима, а упоредо је завршила и основну музичку школу „Васа Павић“ у Подгорици, одсек клавир. Гимназију „Слободан Шкеровић“ у Подгорици је завршила као добитник награде „Луча“ за средње школе за одличан успех.

Студирала је упоредо и завршила у року два факултета, истакнувши се као одличан студент на оба, те је добитница бројних награда и стипендија. 2010. године у Подгорици уписује Правни факултет Универзитета Црне Горе и Факултет за стране језике Универзитета Медитеран – одсек пословно енглески језик. На Правном факултету је добитник студентске награде на првој години студија. На факултету за стране језике је добитник три узастопне стипендије као један од пет студената са највишим просеком оцена на нивоу Универзитета Медитеран у Црној Гори за три године студија појединачно. Специјалистичке студије на оба факултета је завршила 2014. године и то: Уставно правно-

политички смер на Правном факултету Универзитета Црне Горе и Енглески језик и књижевност наставничког смера на Факултету за стране језике Универзитета Медитеран.

Мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Београду уписује 2014. године и окончава 2016. године са просечном оценом 10,00 и тиме стиче назив мастер правник из уже области теорија права и државе.

Енглески као примарни и италијански као секундарни обавезни језик усавршила је на Факултету за стране језике, а служи се и шпанским и руским језиком.

Има ECDL диплому (European Computer Driving Licence).

Објављени научни чланак:

„Критика јуснатуралистичког појма брака – поглед из италијанске правне праксе“, објављено на српском и енглеском језику у Гласнику адвокатске коморе Војводине бр 04/2020, 676-726.

1.2. Подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидаткиње Александре Прелевић Паладино под називом „Разова теорија ауторитета“ садржи 179 страна основног текста и обликована је у складу са важећим Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду од 13.11.2019. године (формат А4, маргине 20mm, проред подешен на 1, фонт *Times New Roman*, величина писма основног текста 12 типографских знакова).

Дисертација је написана на српском језику, те садржи насловну страницу на српском и енглеском језику, страницу са информацијама о менторима и члановима комисије за одбрану докторске дисертације, по једну страницу са сажетком докторске дисертације на српском и на енглеском језику, страницу са изјавом захвалности, три странице садржаја, текст рада по поглављима, 6 страница списка коришћене литературе, биографију на српском језику, изјаву о ауорству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаву о коришћењу.

Докторска дисертација је подељена на увод, три супстанцијална поглавља и закључна разматрања. Увод је насловљен “Уводна разматрања”, прво супстанцијално

поглавље носи назив “Разова теорија ауторитета – питање полазишта”, друго супстанцијално поглавље је “Критике Разове концепције ауторитета – уводна ријеч”, наслов трећег супстанцијалног поглавља је “Нека нова разматрања и закључци аутора о Разовој теорији ауторитета – уводна ријеч”, док је закључак насловљен “Закључна разматрања”. Под посебном одредницом дат је списак коришћене литературе.

У складу са Правилником о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду од 20.06.2018. године, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ проверила је оригиналност докторске дисертације коришћењем софтвера *iThenticate*. Индекс сличности износи 12%, а утврђене појединачне сличности са објављеним текстовима су 1%, а само у једном случају 3%.

Ментор проф. др Миодраг Јовановић дао је позитивну оцену оригиналности докторске дисертације утврдивши да је наведени индекс сличности последица коришћења стандардизоване правнофилозофске терминологије приликом разматрања одређених тема.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет ове докторске дисертације је концептуална анализа појма ауторитета у теорији ауторитета Џозефа Раза, чији је циљ његово јасно теоријско разграничење од сродних правних гледишта овог концепта. Према је појам ауторитета један од најконтроверзнијих у литератури, овај појам је један од оних најзначајнијих и најдуже у средишту интензивних дискусија у научним круговима, што се може сматрати и индикатором његовог значаја. Ипак, не постоји једно опште сагласје међу ауторима као једна општеприхваћена дефиниција овог појма. Стога и први поднаслов у уводним разматрањима овог рада носи назив „Појам ауторитета – претходни појмови“ док се конкретан улазак у материју чини преко одређивања питања полазишта за разматрање Разове теорије ауторитета. Ово се показало неопходним тим пре што се различита гледишта о овом концепту у коначном своду на дијаметрално различите теорије ауторитета и права, са једне стране, и на суштинске процепе у схватању између сродних гледишта, са друге стране. Док се Раз као аутор ове теорије ауторитета уобичајено узима за представника ексклузивног правног позитивизма, концептуална анализа Разовог појма ауторитета коју је спровела кандидаткиња показује тачке удаљавања од ексклузивног правног позитивизма и

разлоге због којих се ова теорија чини као неподобна за њено подвођење под исти. Кандидаткиња се међутим, не задржава на овој анализи која само негира припадност ове теорије ауторитета ексклузивном правном позитивизму, већ иде корак даље и спроводи сасвим другачији тип истраживања који у једном афирмативном смислу води ка коначном решавању позиције ове теорије ауторитета у правном позитивизму. Насупрот дефинисања разлога за Разово неприпадање ексклузивном правном позитивизму, нуде се аргументовани разлози на једној другој страни, који се показују неопходним за темељније поимање специфичности ове теорије ауторитета у односу на друге. Ти други разлози дају двојаки допринос овом процесу спознаје. Као прво, указују на могућност и потребу дефинисања једног новог правца у оквиру правног позитивизма, који сугерише, како кандидаткиња предлаже, да Разову теорију ауторитета сагледамо као „рационални правни позитивизам“. Друго, ти разлози омогућавају један нови угао посматрања тзв. критичних тачака Разове теорије ауторитета, које у највећем проценту у овом новоодређеном простору не делују више тако проблематичне. Напротив, решење које нуди „рационални правни позитивизам“ за сагледавање Разове теорије ауторитета делује по принципу изналажења простора који попут адекватне посуде сада у потпуности одговара количини воде која је за њу намењена. Увид који се на основу овог процеса добија у Разове одговоре на критике и у правац развијања ове теорије ауторитета током ауторовог педесетогодишњег интелектуалног стваралаштва баца ново светло на целину његовог дела.

Други важан циљ ове докторске дисертације се прожима у паралелном задатку ка ком је она усмерена. Начин њеног развијања и поделе у три супстанцијална дела циљају да пруже хронолошку илустрацију развоја Разове теорије ауторитета и имају потенцијал да учине да овај рад у будућности служи као референтно штиво за разумевање Раза као правног филозофа. Реткост да један овакав задатак докторске дисертације има засебну вредност произилази из прегршти дела аутора који су доступни у највећем броју на страном језику и који захтевају извесно предзнање за успешну оријентацију у материји. Ово нарочито долази до изражаја узевши у обзир особеност и дуго трајање настанка и уобличавања ове теорије ауторитета.

Концепт ауторитета одувек је присутан у јуриспруденцији у оном смислу који наглашава ова докторска дисертација, у ком његово тумачење прејудицира цели спектар људских права и слобода, право на њихову заштиту и стварну способност тог захтевања.

Због тога за ову дисертацију посебно место заузима разматрање природе људских права у светлу Разове перспективе, као драгоцени увид у потенцијал који ова теорија ауторитета може да има на своју универзалност. Оно је, као питање, неминовно искрсавало током анализе с обзиром на то да једну од полазних претпоставки овог истраживања чини и основно питање да ли ова теорија ауторитета и права има неопходне предуслове да, како њен аутор претендује, буде општа теорија права. У том смислу, значај разумевања Разовог поимања природе људских права за предмет истраживања произлази из иницијално постављених хипотеза, да тзв. критичне тачке ове теорије које су биле предмет многих критика, заправо, када сагледане у оквиру којем припадају (рационални правни позитивизам) губе ноту своје наизгледне напетости спрам основних теза целокупне Разове теорије ауторитета. Да би се ове хипотезе провериле, најпре је било неопходно појаснити настанак ове теорије и почетне ставове, затим разлоге за одређена њихова преобликовања од стране аутора. Такође, приказивање релевантних критика Разова концепције ауторитета у другом супстанцијалном делу дисертације омогућило је да се идентификују тзв. критичне тачке теорије, аргументација упућених критика, као и сагледавање одговора аутора на њих. Потом, у трећем супстанцијалном делу развијање нових разматрања кандидаткиње врше двојаку идентификацију Разове теорије као правнопозитивистичке, али и као не-ексклузивног правног позитивизма, што баца светло на разлоге зашто су претходно приказане критике Разове теорије могле бити упућене и зашто су тзв. критичне тачке теорије могле деловати као такве.

Након свеобухватног и систематичног истраживања и анализе доктринарних ставова и аргумената о значењу појма ауторитета, критика Разове теорије ауторитета и његових одговора на њих, примарни циљ рада је био разјашњење Разовог појма ауторитета у светлу целокупности поставки ове теорије. Тај циљ је подразумевао и проналазак најприкладнијег начина да се сагледа њена еволуција у условима који задовољавају прерогативе Разовог холистичког приступа. Усвајање засебне категорије правног позитивизма, рационалног правног позитивизма, омогућило је остваривање додатног циља истраживања, а то је утврђивање потенцијала и претензије Разове теорије да буде општа теорија права. У том смислу, анализиран је пораст у Разовом ослањању на аргумент који се односи на рационални капацитет субјеката и власти. Тај поступак доприноси увиђању мере до које

његова теорија претпоставља данашњи рационални капацитет субјеката и власти као и данашњи појам аутономије личности и добробити.

Посебно важан за ову теорију тзв. услов сазнатљивости, од проблематичног постаје кључни за читање Раза у односима које даје рационални правни позитивизам. Услов сазнатљивости се темељи на рационалном просуђивању о конкретном питању на основу историјски, научно и на било који други начин досегнутих и доступних сазнања. Задатак „услугне концепције“ власти се конкретизује у коначном у поједностављеној дефиницији самог аутора - да штити рационални капацитет субјеката да маре за две рационално-интринзичне централне вредности онако како се оне подразумевају у датој епохи. Ова дисертација уводи појам *цивилизацијског домашаја разума* као посебан оријентир за разумевање начина на који Раз аргументује бројне одговоре на критике и брани своју теорију. Ова перспектива показује да су код Раза како власт тако и субјекти ограничени сопственим домашајем рационалног капацитета и то схваћено као „цивилизацијским домашајем разума“, а не индивидуалним рационалним капацитетом. То кандидаткињу води ка закључку да се може рећи да је Разова теорија ауторитета универзална, али да је формулисана синхроно универзално.

У погледу методологије, а имајући у виду да је примарни циљ дисертације објашњење појма ауторитета, концептуална анализа је представљала основни метод истраживања, путем које је изграђена коначна дефиниција, односно утврђене су најважније карактеристике овог концепта код Раза. Поред анализе језичке употребе термина, којим се предметни појам денотира, извршено је и разграничење специфичног значења појма ауторитета у његовом коришћењу од стране самог Раза. Исто тако дефинисање појма ауторитета извршено је и даљим разграничењем са повезаним појмовима као што су то нормативност, важење и ефикасност итд. Циљ примене концептуалне анализе јесте да се разјасни концептуални оквир који омогућава исправно поимање и читање Разовог појма ауторитета као и позиције његове теорије ауторитета у односу на друге теорије. Усавршавање тог мисаоног оквира је почивало на интуитивној анализи садржине концепта, а коришћени су и други, комплементарни методи, који су омогућили да ова анализа буде свеобухватна и логички доследна.

Тако је, на пример, сагледавање развоја ове теорије ауторитета и права од 1970'-их током наредних педесет година изискивало делом употребу историјског метода на двојак

начин. Као прво, познавање различитих теоријских приступа и објашњења које су правна теорија и филозофија права до сада изнедриле, било је неопходно за свеобухватно разумевање предметног феномена. Као друго, упознавање са релевантним критикама Разове теорије ауторитета, његових одговора на њих и еволуције његове аргументације услед тога, било је нужно како би се ухватила нит еволуције његових становишта, кроз анализу разлога за преиспитивања и преобликовања појединих ставова, као и кроз опажање процеса сазревања нових начина за одбрану појединих аспеката ове теорије ауторитета.

У првом делу рада, који је посвећен прегледу теоријских схватања и приказу његове теорије ауторитета са знацима најзначајнијих хронолошких промена, али и у каснијим деловима који истражују критике и Разове одговоре на њих, као и разлоге за увођење „рационалног правног позитивизма“, компаративном анализом извршено је упоређивање евентуално различитих ставова поводом истих питања.

Затим, применом догматског метода извршена је анализа и тумачење одређених међународних уговора и аката из области људских права у мери у којој су били потребни за спознају Разових погледа на природу људских права, а последично и провере претензије на универзалност теза ове теорије ауторитета. У тим мисаоним операцијама неизбежно је било и телеолошко тумачење, с обзиром на посебан значај намере творца одређене правне норме и међународне конвенције, док је телеолошки метод коришћен и при процесу „поновног склапања пузле“ спрам намере творца ове теорије ауторитета односно Раза, као и при анализи одређених његових одговора на критике, који су и сами неретко били усмерени да појасне намеру аутора.

Приликом утврђивања домашаја права која се сматрају апсолутним људским правима у сваком од система заштите људских права, коришћен је донекле и упоредноправни метод, који је имао за циљ да се искристалишу битна обележја института људских права и последично граница ауторитета, а посебно основ за легитимност претензије субјеката на заштиту основних људских права и аутономије личности и онда када појединачни правни систем чији су грађани, не признаје одређена права и слободе.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Како би се приступило анализи Разовог схватања ауторитета, било је потребно припремити терен за ово разматрање, те уопштено се упознати са Разовом теоријом ауторитета, њеним основним карактеристикама и кључним карикама. Стога, **први од укупно три** супстанцијална дела дисертације представља квалитетан и прегледан приказ Разове теорије ауторитета у стању своје последње ажурираности уз минималне сугестије о извесним одступањима и удаљавањима од ранијих ставова аутора.

Истраживање чији су резултати представљени у овој докторској дисертацији пошло је од неколико основних хипотеза, представљених у пројекту докторске дисертације, од којих је велика већина потврђена. Кандидаткиња је спровела процес истраживања који је одвео ка додатним проширењима ових основних хипотеза и те хипотезе и њихово објашњење биће представљене у наставку.

Основне хипотезе из пројекта докторске дисертације:

1. Прва хипотеза гласи да Разова теорија ауторитета зависи од кореспондирајуће политичке филозофије – перфекционистичког либерализма.

2. Друга хипотеза на којој ће се заснивати истраживање се састоји у тврдњи да прва хипотеза не води закључку да је Разова теорија ауторитета као таква неуспешна.

3. Трећа хипотеза произилази из прве две и гласи да правна теорија не може бити општа односно не може верно описати појам ауторитета у либерализму а да не буде пароксијална.

Проширење ових теза као резултат истраживања омогућава њихову следећу допуну:

1. Прва хипотеза гласи да Разова теорија ауторитета зависи од кореспондирајуће политичке филозофије – перфекционистичког либерализма посебно у првом развојном периоду теорије о услужној концепцији ауторитета, док ова веза драстично лабави са сразмерним порастом на значају „рационалног аргумента“ и других рационално-правних аргумената за утемељење Разове теорије ауторитета у другом развојном раздобљу.

2. Друга хипотеза на којој ће се заснивати истраживање се састоји у тврдњи да прва хипотеза не води закључку да је Разова теорија ауторитета као таква неуспешна.

3. Трећа хипотеза произилази из прве две и гласи да правна теорија не може бити општа односно не може верно описати појам ауторитета у либерализму а да не буде пароксијална. **Сходно, еволуција Разове теорије ауторитета која измешта основе за кључне карике теорије изван политичке филозофије, показује да се она може сматрати општом теоријом права те да има неопходне услове за претензију на универзалност.**

Објашњење наведеног следи.

- а) Концепт ауторитета је један од оних појмова који се у теорији права издваја по комплексности и значају, док појам ауторитета код Раза одваја од бројних алтернатива за тумачење овог појма, које се могу срести код других аутора.

Када се говори о Разовој теорији ауторитета, прва помисао је тзв. услужна концепција ауторитета, но, иако најкарактеристичнија црта ауторитета код Раза, ипак се његова теорија ауторитета не исцрпљује овде. Ту су још и поставка о нормалном оправдању као нормативна доктрина и питање легитимности ауторитета, као нека три стандардно схваћена нивоа преко којих се објашњава појам ауторитета у Разовој теорији. Међутим, анализа је показала да је Раз временом развијао помоћне критеријуме за не само објашњење појма ауторитета већ и за процену легитимитета власти, као што су то принципи владавине права и задатак заштите рационалног капацитета грађана да воде аутономне животе. Темељније залажење у хронолошки развој и дораде Разове теорије као и у правац који даје Разова теорија ауторитета за сагледавање изразито репресивних система, омогућили су изоштравање Разовог појма ауторитета као и услова за процену легитимитета ауторитета, преко кандидаткињиног дефинисања чак пет теза које суштински чине свеукупну поставку „услужне концепције“ ауторитета. Ова врста откривања слојева Разове теорије ауторитета и права показала је у којој значајној мери читање Раза подразумева будност и спрљење да се истражи до краја његов став по бројним питањима, пре него што се пређе на доношење закључака или на развијање и упућивање критике.

- b) Разова теорија ауторитета је недвосмислено правнопозитивистичка, док не делује да успешно припада ниједној постојећој категорији правног позитивизма.

Типично сврставање Разове теорије ауторитета у ексклузивни-правни позитивизам наноси штету њеном сагледавању, јер у том оквиру поједине њене поставке делују без довољно јаког упоришта иако је сам аутор пружио аргументоване одговоре на критике који су истовремено показали и разлоге зашто он не припада ексклузивном правном позитивизму. У том смислу, кандидаткиња је аргументовала зашто се сагледавање „Раза као рационално-правног позитивисте“ показује као нужни и адекватан оквир за мисаоно хватање свеукупности његове теорије ауторитета, али и потенцијала за посматрање његове теорије као опште теорије права. Кандидаткиња је образложила користи које отварање засебне категорије правног позитивизма, и то „рационалног правног позитивизма“, има на сагледавање ставова овог писца унутар правнопозитивистичке традиције „под његовим сопственим условима“. Процес који кандидаткињу води до оваквог научног потеза јесте детаљна анализа разлога због којих је и сам Раз одбијао да буде „етикетиран“ као представник правног позитивизма. Дакле, процес који кандидаткиња спроводи је идентификација и дефинисање рационално-правног позитивизма као оквира који је у поступку дорада и разрада његове теорије, те одговора на критике и учвршћивања ставова и аргумената током времена, и сам Раз створио, али није и дефинисао. Кандидаткиња то чини преко идентификовања јачања тзв. „рационалног аргумента“ у Разовом раду, те касније преформулисане идеје да се услуга и дужност „услужне концепције“ власти састоји у заштити рационалне способности субјеката да раде на својој добробити. Даље, преко разматрања о људским правима и услова сазнатљивости у њиховом светлу, показала је низ разлога због којих читање појединих аспеката ове теорије, када су извучени из целовите слике, воде парцијалним или погрешним закључцима.

- с) Карактеристична позадина Разове теорије ауторитета је политичка филозофија перфекционистичког либерализма. Овај кореспондирајући однос осетно опада у каснијој фази када се већи значај ставља на тзв. рационални аргумент и друга упоришта која чине дораде и ревидирања услужне концепције ауторитета.

У том смислу кандидаткиња нас упознаје са примерима попут Разових ставова о границама толеранције, који су од деведесетих година прошлог века, када их је темељио кроз погледе перфекционистичког либерализма, еволуирали и касније били измештени у домен људских права и рационалног увиђања да су одређене праксе недопустиве према људима на основу права која припадају свим људима. Истраживање кандидаткиње је показало да је веза са овом политичком филозофијом приметна у раним фазама Разовог дела, док је са развијањем ове теорије и нарочито кроз одговоре на критике, Раз сразмерно трасирао пут ка могућности да сличност са постулатима ове политичке филозофије буде неусловљавајућег карактера по пројекат његове опште теорије права. Наиме, Раз као еминентни представник перфекционистичког либерализма, појму ауторитета испрва поставља оне захтеве и додељује задатке према ритму који даје концепција индивидуалне слободе и њене улоге у политици у тој политичкој филозофији. При томе се мисли на политичку моралност либерализма која садржи упутства за мирно коегзистирање више различитих и инкомпатибилних култура у истом политичком друштву у виду начела која би требало да управљају политичким деловањем у сваком друштву које признаје мултикултурализам и тежи стварању њему сагласних институција. Дакле, перфекционистички либерализам подразумева спајање два појма: перфекционизам и либерализам. Перфекционистичка компонента је садржана у ставу да се прихвата постојање једне објективне теорије о томе шта су то добар живот и људска добробит као и уверење да је задатак државе да их промовише. Либерална компонента се налази у полазишту од људске аутономије као идеала и основне претпоставке индивидуалне слободе, људске добробити и свих других либералних права и принципа. Међутим, анализа еволуције ове теорије ауторитета је показала промену у основама за кључна Разова упоришта, те утемељење за две основне „рационално-интринзичне“ вредности. Чак и Разово позивање на принципе владавине права на извесни начин одмењује улогу коју је могла вршити политичка филозофија перфекционистичког либерализма у мање рафинисаној верзији ове теорије ауторитета. Захтеви владавине права су према Разу засновани на њиховој разумности и стога су погодни да ставе тачку на сијасет политичких несугласица, разлика у идеологијама, позицију и опозиционе политичке актере мирећи најразличитија гледишта о моралности у оним што су основни цивилизацијски правни захтеви легитимног ауторитета. Дакле, уместо једне политичке филозофије која малтене налаже исто, његово упућивање на владавину права

омогућава да се одређени аспекти ове теорије ауторитета не могу даље нападати због циљева и задатака којима власт из „услугне концепције“ ауторитета служи. Захтеви владавине права као за власт обавезујући, утемељени су у њиховој рационалности што објашњава зашто их Раза тумачи задржавајући се на више процедуралним захтевима, са јединим „садржајним“ захтевом који чине две рационално-интринзичне вредности, а то су аутономија личности и добробит. Принципи владавине права код Раза представљају скуп *разумних вредности*, без којих нема оних основних претпоставки за спречавање успостављања арбитрарне надмоћи група у друштву над другима, те базичне злоупотребе права и власти, што захтева повлачење разлике између принципа владавине права и људских права или демократије.

У трећем делу овог рада посебно је разматран потенцијал Разове теорије као једне опште теорије права, преко анализа које надилазе поставке ове теорије на нивоу појединачних правних поредака. Истраживање Разових гледишта о људским правима као синхроно универзалних и ставова о међународном правном поретку као специфичном ограничењу суверенитета држава преко ових права и над-државних тела и организација која могу да претендују њихову заштиту, омогућила је увид у суштински однос ове теорије ауторитета и перфекционистичког либерализма као политичке филозофије, који се типично доживљава као претпостављен. Предметна хипотеза посебно је руковођена разматрањима Разових основа људских права, што је још једном показало зашто на први поглед може деловати да постоји напетост између различитих Разових ставова и зашто је потребан засебан оквир за сагледавање Разове теорије ауторитета како би оно било веродостојно значењима употребљених речи и исказаних ставова њеног аутора.

На основу свега наведеног, хипотеза је потврђена и анализа подобности Разове теорије ауторитета на извесну претензију на општост закључена је позитивном оценом са задовољавајућим нивоом утемељујућих аргумената.

Један од циљева ове дисертације је да домаћој стручној јавности и будућим истраживачима са простора српско-хрватског говорног подручја, узевши у обзир релативну недоступност и разуђеност релевантне литературе која је доминантно доступна на страном језику, може бити од користи један исцрпан и квалитетан приказ теорије ауторитета Џозефа Раза.

Напоследку, може се утврдити да је овај задатак успешно приређен као и да су сви ставови кандидаткиње у вези са потврђивањем хипотеза ваљано, комплетно и детаљно образложени.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Садржај докторске дисертације Александре Прелевић Паладино под насловом „Разова теорија ауторитета“, подељен је на три поглавља, поред увода, закључних разматрања и списка литературе. Уводни део је представио предмет и циљ дисертације, затим истакао хипотезе које служе као полазна тачка за истраживање, као и пружио образложење научне и друштвене оправданости докторске дисертације. Структура дисертације је прилагођена остварењу постављеног циља.

Прво поглавље посвећено је прегледном приказу Разове теорије ауторитета који обједињује неопходна сазнања о њој, водећи рачуна о адекватном последњем стању ажурираности ставова од стране самог Раза и упућујући на значај њиховог хронолошког праћења. Кандидаткиња је у том смислу организовала приказ Разове теорије ауторитета полазећи од доступних ка теже доступним сазнањима, односно од лако доступних сазнања, из два преведена Разова дела на српски језик, ка делима у којима је касније Раз временом даље обликовао своју теорију, а понајвише управо у оним мање доступним радовима. Под њима се мисли на отежану приступачност бројних Разових чланака читаоцима који нису већ упознати са претходним ставовима и разлозима за њихово задржавање или делимично одступање у одвећ захукталим дебатама са критичарима. Овакав поступак кандидаткиње омогућава увид у то да је сазнање о Разовој теорији ауторитета на њеном стадијуму развоја из деведесетих година или само на основу два, код нас преведених дела, које не обухвата сву надоградњу првобитних ставова током педесет година активног бављења овом темом од стране аутора, непотпуно и површно. Стога она у првом делу докторске дисертације полази од једне општепознате слике Разовог појма ауторитета коју нам дају већ језички доступне референце како би се на првом месту приредио један јасан и прегледан приказ, уз адекватне коментаре и назнаке хронолошког развоја који бива све детаљније приређен и разложен кроз анализу у деловима докторске дисертације који следе.

Друго поглавље је посвећено приказу и разматрању релевантних критика Раза које кандидаткиња сврстава у две категорије и то: перспектива практичке рационалности и политиколошка перспектива. Те две врсте критике разликују се по врсти питања којима се претежно баве, а и која постављају, као и степеном имплицирања на одређену политичку филозофију при критичкој анализи Разове теорије ауторитета. Ове две перспективе се фокусирају на различите врсте проблема. Нека од питања којима се бави прва врста перспективе су интерпретација не-опционалности правних правила код савремених правних филозофа, парадокс интенционалности, прелазак са перспективе првог лица практичке рационалности на теоријску перспективу трећег лица за процену услова легитимности наредби ауторитета. Друга перспектива критике обрађује другачију врсту проблематике као што су то импликације тзв. тањег тумачења владавине права на Разову услужну концепцију ауторитета и друге могућности овог тумачења, утицај разложног неслагања према концепцијама добра на познату проблематичност успостављања критеријума за процену услова легитимности наредби ауторитета из перспективе првог лица практичке рационалности и друго. Раз је током педесетогодишњег активног научног бављења овом темом довршавао своју теорију узимајући у обзир и разматрања критика које су му биле упућене. Управо кроз одговоре на радове многих правних теоретичара и филозофа права, који су критички сагледавали поједине аспекте његове теорије, а да су били вредни његове пажње, дорадио је своју теорију права у правцу који омогућава превазилажење појединих њених иницијалних потешкоћа. Овај део докторске дисертације пружа увид у ширину релевантности његове теорије ауторитета преко њеног сагледавања у новом светлу анализа критика и Разових одговора на њих.

У фокусу трећег поглавља су резултати Разових одговора у суочавањима са критиком приказаним у претходном делу докторске дисертације, који уједно бацају светло на правац еволуције његових аргумената у каснијем развојном периоду ове теорије. Иако је као таква настала у једном тренутку у времену, особеност Разовог дела лежи у томе што је њено изоштравање у интелектуалној размени са критичарима донело оно неопходно побољшање њених поставки за њену квалификацију као опште теорије права. У том смислу кандидаткиња прави једно корисно разликовање на три стадијума Разове теорије ауторитета и то до оквирно 2000. године, затим од 2000. до 2009. (референтно дело „Између ауторитета

и интерпретације“) и након 2009. године. Кандидаткиња је аргументовала ово разликовање и омогућила један лакши увид у разлоге за њено становиште да сваки од ова три стадијума имају засебно значајан удео у стварању свеобухватне слике о Разовој теорији ауторитета. Та анализа Разове теорије по раздобљима открива њене специфичности у односу на друге правнопозитивистичке погледе на право и ауторитет. С обзиром на то да је формулисана преко концепта идеалног извршавања ауторитета, за трећи део докторске дисертације посебно су значајни резултати спроведених истраживања Разових ставова у односу на изразито репресивне правне системе или уопште недемократска друштва из другог дела рада. Друштвена теза у основи позитивистичког размишљања о праву служи и код Раза за показивање да се и код екстремно неморалног правног система постојање и садржај права могу утврдити на основу социјалних чињеница односно извора, те без прибегавања моралним аргументима. Кандидаткиња аргументује зашто се ово узима за круцијално гледиште због ког Раза сматрају најистакнутијим представником ексклузивног правног позитивизма, али она аргументује да то доказивање друштвене тезе према којој право, по својој природи, тврди (claims) да поседује ауторитет, чак иако је тај ауторитет морално неутемељен, не значи да код Раза не сме да постоји веза између морала и права. У овом делу рада она приказује Разово упућивање на ову везу и специфичност тог виђења које утичу не само на објашњење природе права и границе легитимитета власти код њега, већ и на његову везу са типично му приписаном припадношћу ексклузивном правном позитивизму. Кандидаткиња је спровела темељну анализу слојева Разове идеје о „објективној моралности“, која се јавља двојачко и то кроз: једну тезу која се сагледава преко позивања на перспективу трећег лица за процену легитимитета ауторитета (која уједно омогућава „препечујућим разлозима“ да испуњавају своју функцију), и другу тезу која се састоји у тврдњи о постојању „дела моралности која је универзална и неутрална у погледу дјелатника, која се може изразити као дужност заштите и унапређења добробити свих људи“. Између осталог, кандидаткиња је спровела и истраживање да ли се Разова разматрања приближавају погледу који би омогућио да се он ипак може посматрати као припадник ексклузивном правном позитивизму, али оном прескриптивном. Та анализа је дала за резултат негативну оцену овог питања, чиме је трасирала пут ка кључном разматрању из трећег дела овог рада, а то је улога рационалности за Разову теорију ауторитета. Улога рационалности се јавља као ултимативни корективни кријетеријум

Разове теорије ауторитета и као аргумент од растућег значаја, на основу ког је кандидаткиња спровела посебан тест за утврђивање претпоставки да се Разов правни позитивизам извоји у засебну врсту правног позитивизма, коју је назвала рационалним правним позитивизмом. Овај поступак се показао као неопходан ради омогућавања да се „Разова теорија ауторитета сагледава према њеном упутству“.

Најзад, кандидаткиња уводи проширење слике путем анализе Разових ставова о људским правима, као разматрањима која превазилазе појединачне правне системе, што је омогућило додатно учвршћивање аргумената за издвајање његове теорије у нову врсту правног позитивизма. Дисертација је показала да постоје солидне претпоставке за позитивну процену претензије ове теорије на универзалност, односно њене тенденције да буде оно што тежи да буде, једна општа теорија права.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Резултати и научни допринос докторске дисертације кандидаткиње Александре Прелевић Паладино огледа се у три остварена домена чије појашњење следи.

1. Дефинисање појма ауторитета код Раза са темељношћу која омогућава да ова докторска дисертација представља референтно дело за свеобухватно истраживање Разове теорије ауторитета. Та темељност је посебно видљива из ширине спектра оригиналне литературе писца која је анализирана са посебном пажњом према хронолошком приказу са пружањем увида у развијање ове теорије, почевши са првим Разовим делима која датирају из 1970. године закључно са последњим, постхумно објављеним делом из 2022. године.
2. Препознавање разлога за највећи број релевантних критика упућених Разу, као неадекватно утемељених у полазном кораку тумачења Раза као припадника ексклузивном правном позитивизму, односно тумачења ван оквира који је задала његова теорија ауторитета и права. Посебно значајан резултат овог процеса је идентификација Разове теорије као посебне врсте

правног позитивизма, што је омогућило отварање нове категорије правног позитивизма – рационални правни позитивизам. Посебан допринос овог поступка је што је идентификација Разове теорије као такве уједно поставила и целокупни оквир и опште услове за припадност једној таквој категорији и за оправданост њеног увођења, док се Разова теорија показује као први и типични представник овог правца. У том смислу ова докторска дисертација уједно отвара врата за један наставак филозофског и теоријског ангажовања у рационалном правном позитивизму, те за настанак нових рационално-правних теорија ауторитета и права.

3. Насупрот великом броју дела разних критичара који су током педесет година трајања ове теорије права у њеној одбрани од стране њеног аутора, углавном оштро нападали њену претензију на универзалност, ова докторска дисертација је пружила исцрпан и аргументован начин сагледавања који омогућава дубље познавање и разумевање Разових одговора на те критике. У извесном смислу, ова докторска дисертација је дала закључну реч на досадашње дебате о квалификацији Разове теорије да буде једна општа теорија права.

Могућа додатна вредност ове докторске дисертације је у изразито преданом и посвећеном рестаураторском или конзерваторском приступу кандидаткиње изучавању Разовог дела, где је приметна изузетна пажња која је посвећена откривању смисла и значења која су саобразни намери самог Раза. Колико је био важан овакав приступ показале су бројне анализе спроведене у другом делу ове дисертације, када су многе критике као и разматрања Разових одговора на њих открили колико је много пута овај аутор био критикован на основу одређених парцијално и изоловано сагледаних његових ставова и тврдњи. У том смислу, ова дисертација нуди један холистички приступ истраживању Разове теорије ауторитета.

Коначно, рад је предат у моменту када сведочимо порасту многих неизвесности са којима се суочава савремена међународна заједница, које се у највећој мери огледају у драстичном слабљењу демократије и владавине права, као и у јачању популистичких техника пропаганде често на штету оних основних вредности које чине суштину људских

права. У том смислу, кандидаткиња је у овој докторској дисертацији направила посебан осврт на легитимитет ауторитета на терену популистичких демократија данашњице, преко анализе домета Разове теорије ауторитета на конкретно том терену, плуралистичких, савремених друштава запада, као сфере питања која сами концепт „власти као сервиса“ покреће, а која завршавају у оправданости уверења субјеката у *bona fide* поступање власти.

Делује да се више но икада Разова теорија ауторитета као једна општа теорија права не чини актуелном и важном. Она нас подсећа колико као људска врста зависимо од процеса еволуције људске способности да користи свој рационални капацитет и колико је наш досегнути ниво у томе сразмеран спектру људских права и слобода које уживамо. То значи и да Разова теорија права показује колико је важан појам ауторитета дефинисан преко услужне концепције ауторитета, која има за свој суштински задатак да штити рационални капацитет субјеката да воде аутономне животе и да брину за своју добробит, што је и крајњи критеријум за процену његовог легитимитета. Стога, избор ове теме је изразито савремен и научно релевантан, са значајним теоријским и практичним донетима у области правне науке и заштите људских права.

6. Закључак

На основу прегледа и оцене докторске дисертације под насловом „Разова теорија ауторитета“ кандидаткиње Александре Прелевић Паладино, Комисија налази да је дисертација урађена у складу са одобреном пријавом, да је одликује добар методолошки приступ и добро промишљен концепт рада, уз складно коришћење релевантне научне литературе.

Дисертација је у свим својим деловима и саопштеним резултатима урађена у потпуности у складу са позитивним прописима и праксом која је присутна на Правном факултету Универзитета у Београду.

Дисертација је у свим својим деловима и саопштеним резултатима оригинално научно дело, плод самосталног истраживачког поступка и промишљања.

На основу закључка да је дисертација кандидаткиње Александре Прелевић Паладино под називом „Разова теорија ауторитета“ резултат самосталног истраживања и на њему

засноване анализе и промишљања кандидаткиње, те свега у претходном тексту већ подробно наведеног, Комисија има задовољство да

п р е д л о ж и

Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду да прихвати овај рад као подобан за јавну одбрану, као и да одреди Комисију пред којом ће Александра Прелевић Паладино бранити предметну докторску дисертацију, у чијем би саставу били потписници овог реферата.

У Београду, 15. јуна 2026. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

др Миодраг Јовановић, редовни професор
Универзитета у Београду – Правног факултета

др Бојан Спаић, редовни професор
Универзитета у Београду – Правног факултета

др Дамир Бановић, ванредни професор
Универзитета у Сарајеву – Правног факултета